

Van Afval Naar Grondstof

Voortgangrapportage 2016

Inleiding

Bij aanvang van het programma *Van Afval Naar Grondstof* zijn vier ambities genoemd. Daaraan zijn negen operationele doelen en 54 acties gekoppeld. In deze voortgangsrapportage wordt eerst stilgestaan bij de vier ambities en daarna verslag gedaan van de voortgang per operationele doelstelling en per geformuleerde actie. Ook wordt er bij betreffende acties ingegaan op toezeggingen gedaan aan de Tweede Kamer, het zes-puntenplan van het lid Remco Dijkstra en door de Tweede Kamer ingediende moties. Een overzicht van moties en toezeggingen treft u aan in deel drie van deze rapportage.

Inhoud

Inleiding.....	1
1. De vier ambities van het <i>Van Afval Naar Grondstof</i> programma	2
2. Operationele doelen	3
2.1 Natuurlijk kapitaal in beeld brengen, duurzaam beheren en benutten;.....	3
2.2 Ontwerp en ontwikkeling van producten richten op circulariteit;	3
2.3 Kennis van de circulaire economie vergroten, toepasbaar maken en verspreiden;	4
2.4 Grondstofonafhankelijk ondernemen bevorderen;	5
2.5 Circulair maken van ketens;	6
2.6 Ontwikkelen van financiële en andere marktprikkels.....	11
2.7 Circulair maken van consumptiepatronen en inkoop;.....	12
2.8 Afvalbeleid richten op de circulaire economie en verbetering van afvalinzameling en – recycling;	13
2.9 Indicatoren en statistieken ontwikkelen die de transitie naar circulaire economie inzichtelijk maken.....	16
3. Overzicht van moties en toezeggingen die met deze rapportage worden afgedaan	18

1. De vier ambities van het *Van Afval Naar Grondstof* programma

Bij aanvang van het *Van Afval Naar Grondstof* programma zijn vier ambities genoemd. Hierop wordt hieronder gereflecteerd.

Ambitie 1. Belemmeringen wegnemen

De ambitie is om belemmeringen die ondernemers ervaren bij het circulair maken van hun productieprocessen en het hergebruiken van reststromen waar mogelijk weg te nemen. De geformuleerde ambitie was om in 2015 voor alle aangemelde belemmeringen trajecten ter verbetering in gang te hebben gezet. Hierin is het programma geslaagd. Alle in 2014 bij het programma *Ruimte in Regels* gemelde belemmeringen zijn in 2015 opgepakt. Er zijn op dit moment meer dan tachtig belemmeringen weggenomen waardoor bedrijven makkelijker circulair kunnen ondernemen. Uiteraard kunnen ondernemers ervaren belemmeringen blijven melden en het kabinet blijft invulling geven aan de gestelde ambitie deze op te pakken.

Ambitie 2. Minder materiaal verlaat de economie

De ambitie is de hoeveelheid materiaal die de economie verlaat zichtbaar te verminderen. In 2012 werd er nog 9,2 Mton materiaal uit Nederland aangeboden bij afvalverbrandingsinstallaties en stortplaatsen. Streven is deze hoeveelheid in tien jaar tijd te halveren.¹ In 2014 verliet 7,9 Mton materiaal afkomstig uit Nederland via de stort of verbrandingsoven de Nederlandse economie. Daarmee is een substantiële stap gezet richting de halvering.

Ambitie 3. Beter scheiden huishoudelijk afval en vergelijkbare stromen

Voor het scheiden van huishoudelijk afval heeft dit kabinet de ambitie om te komen tot 75% afvalscheiding in 2020. Deze ambitie is geconcretiseerd tot 100 kg restafval per inwoner per jaar. De cijfers laten zien dat in 2014 de hoeveelheid restafval ten opzichte van 2012 is gedaald van 255 kg per inwoner naar 238 kg per inwoner. Cijfers over 2015 zijn nog niet beschikbaar. Het VANG-programma is tot eind 2016 gericht op het bieden van handelingsperspectief aan gemeenten. Meetbare substantiële resultaten van het programma worden in de jaren daarna verwacht.

Ambitie 4. Nederland Hotspot circulaire economie

De ambitie van het kabinet is om Nederland in 2020 een hotspot van de circulaire economie te laten zijn. Deze ambitie is meer kwalitatief van karakter en is vooral bedoeld als wenkend perspectief. Tijdens het Europees voorzitterschap heeft Nederland zich hard gemaakt voor het verder brengen van het Circulaire Economie pakket. Het Nederlands afvalbeleid en de recyclingpercentages die daarmee worden gehaald, staat internationaal hoog aangeschreven. In 2016 is door vele initiatiefnemers gezamenlijk bij Hoofddorp een verzamelgebouw als Circular Expo ingericht waar inmiddels al de eerste grote handelsdelegatie is langs geweest.

¹ Ten tijde van het formuleren van de ambitie waren de exacte cijfers over 2012 nog niet bekend. Er is toen – op basis van voorlopige cijfers – gesproken over bijna 10 Mton. Definitieve cijfers spreken over 9,2 Mton. Dit verandert niets aan de gestelde ambitie van halvering.

2. Operationele doelen

De operationele doelen van Van Afval Naar Grondstof zijn:

1. Natuurlijk kapitaal in beeld brengen, duurzaam beheren en benutten;
2. Ontwerp en ontwikkeling van producten richten op circulariteit;
3. Kennis van de circulaire economie vergroten, toepasbaar maken en verspreiden;
4. Grondstofonafhankelijk ondernemen bevorderen;
5. Circulair maken van ketens;
6. Ontwikkelen van financiële en andere marktprikkels;
7. Circulair maken van consumptiepatronen en inkoop;
8. Afvalbeleid richten op de circulaire economie en verbetering van afvalinzameling en -recycling;
9. Indicatoren en statistieken ontwikkelen die de transitie naar circulaire economie inzichtelijk maken.

2.1 Natuurlijk kapitaal in beeld brengen, duurzaam beheren en benutten;

Operationeel doel 1 omvat de acties 1-3 uit het programma en heeft als doel dat in 2020 het gebruik van en impact op het natuurlijk kapitaal volledig wordt meegenomen in de beslissingen van bedrijven en overheden.

Actie 1. Atlas Natuurlijk Kapitaal

De *Atlas Natuurlijk Kapitaal* levert overheden, bedrijven, en particuliere initiatieven informatie om het natuurlijk kapitaal beter te benutten. In 2014 is de ontwikkeling gestart en deze atlas is in 2015 gelanceerd. Hierdoor kunnen bestemmingsplannen gericht worden op het lokaal sluiten van natuurlijke kringlopen. De atlas wordt de komende jaren verder ontwikkeld.

Actie 2. Van Afval Naar Grondstof lokaal

De circulaire economie kan ook op lokale of regionale schaal worden vormgegeven. Het programma *VANG-Lokaal* is in oktober 2015 van start gegaan en is inmiddels tot *Circulaire Economie in de Regio* omgedoopt. De aanpak is gericht op het regionaal in beeld brengen van grondstofstromen, mogelijkheden voor industriële symbiose en mogelijkheden voor het toepassen van het natuurlijk kapitaal. Dit heeft als resultaat dat op 31 mei 2016 een toolkit beschikbaar is gekomen waarmee regionale en lokale overheden en bedrijven de mogelijkheden kunnen identificeren voor een circulaire economie op hun eigen schaalniveau.

Het effect van de beschikbaarheid van informatieportalen als de *Atlas Natuurlijk Kapitaal* en het *Circulaire Economie in de Regio* programma is niet kwantitatief uit te drukken. Bij het doorontwikkelen van deze instrumenten staat de informatiebehoefte van de doelgroep centraal. Daarbij moet gedacht worden aan het sterk verankeren van beide in de Omgevingswet en gebruik ervan bij vergunningverlening en toepassing door scholen en opleidingen. Op termijn kan dan geëvalueerd worden in hoeverre bedrijven en lokale overheden de informatie ook daadwerkelijk meegewogen hebben in verschillende beleidsbeslissingen en wat de effecten hiervan geweest zijn.

Actie 3. Financiering Natuurlijk Kapitaal

Het herstellen van gedegradeerde landbouwgronden en het stimuleren van duurzaam gebruik van natuurlijk kapitaal, vraagt (internationaal) om investeringen. In de voortgangsrapportage 2015 is gemeld dat Nederland heeft bijgedragen aan het opstellen van een mondiaal register, waaruit de komende jaren projecten gestart worden voor duurzaam landgebruik. Daarmee is de actie afgerond.

2.2 Ontwerp en ontwikkeling van producten richten op circulariteit;

Operationeel doel 2 omvat de acties 4-6 uit het programma 2015. Doel van het kabinet is dat concepten van circulair ontwerpen dusdanig worden toegepast dat het een substantiële bijdrage levert aan de halvering van het verlies aan materiaal van 10 naar 5 miljoen ton de komende 10 jaar.

Actie 4. Stimuleren circulair ontwerpen

Het anders ontwerpen van producten zodat deze lang meegaan, goed herbruikbaar en recyclebaar zijn is een belangrijk onderdeel van de circulaire economie. Het programma *CIRCO - Creating business through Circular Design* is in 2015 van start gegaan en in 2016 voortgezet. Het programma helpt bedrijven bij het circulair maken van hun ontwerpen en hun business cases en moet leiden tot een platform van kennis, een toepassing van ontwerpprincipes en uiteindelijk verlaging van de milieudruk. Het programma is nu gericht op 100 bedrijven. Het streven is het aantal bedrijven uit te breiden. Omdat het ontwerpen sterk afhankelijk is van de soort keten vraagt een brede uitrol veel maatwerk. In 2016 wordt verkend hoe Circular Design in de toekomst kan worden gefaciliteerd vanuit een platform of expertisecentrum. Een inventarisatie van de zogeheten 'Ecodesign Centers' in omliggende landen is gemaakt.

Actie 5. Verbreden Ecodesign richtlijn

Productregelgeving gericht op circulair ontwerpen is een belangrijke stimulans voor de circulaire economie. Richting Europa zet Nederland zich ervoor in de Ecodesign richtlijn te verbreden met de principes van de circulaire economie. Daarvoor is in 2014 een verkenning uitgevoerd naar de praktische en wettelijke implicaties. Het resultaat van deze studie is in januari 2016 gezonden aan de Eurocommissarissen Vella (milieu) en Katainen (groei). Het rapport bevat een serie aanbevelingen aan de Europese Commissie onder de noemer van een *Circular Products Initiative* en biedt een handvat voor een Europees productenbeleid in de toekomst. De reikwijdte, volledigheid en effectiviteit van het *EU pakket Circulaire Economie* kan nog niet worden beoordeeld omdat het *Working Plan Ecodesign 2015-2017* nog niet is gepubliceerd.

Actie 6. Grondstoffenlabel

In de voortgangsrapportage 2015 is gemeld dat een onderzoek naar haalbaarheid van een grondstoffenlabel is afgerond, gepubliceerd en naar de Kamer is verzonden. Dit instrument is inzetbaar als daar binnen een specifieke keten behoefte aan is en dit instrument door bedrijven zelf wordt ontwikkeld. Het wordt niet voorgeschreven. Daarmee is de toegezegde actie afgerond.

2.3 Kennis van de circulaire economie vergroten, toepasbaar maken en verspreiden;

Operationeel doel 3 omvat de acties 7-13 uit het VANG-programma 2015. Doel van het kabinet is om in 2020 circulaire economie in curricula van specifieke vakgebieden in het onderwijs en in het industriebeleid te hebben geïntegreerd.

Actie 7. Kenniskaart Circulaire Economie

Om bedrijven en andere stakeholders in staat te stellen met de circulaire economie aan de slag te gaan, is het belangrijk bestaande kennis toegankelijk te maken. In de voortgangsrapportage 2015 is gemeld dat in samenwerking met *Het Groene Brein* een kenniskaart Circulaire Economie is opgesteld. Daarmee is de actie afgerond.

Actie 8. Onderzoeks- en opleidingsprogramma Van Afval Naar Grondstof

Vanuit de onderzoeks- en opleidingsagenda zijn met vier sectoren opleidingsprogramma's ontwikkeld om het vak- en hoger onderwijs te versterken met nieuwe inzichten uit de circulaire economie en worden netwerken voor jongeren in het onderwijs opgezet. Een programma voor Praktijkgericht Onderzoek biedt sinds juni 2015 samenwerkingsmogelijkheden voor bedrijfsleven, kennisinstellingen en hogescholen. Het programma stimuleert de kennisontwikkeling van circulair ontwerp, technologie, proces- en systeeminnovatie. Ook wordt binnen het programma gewerkt aan kennisoverdracht, zodat de opgebouwde kennis wordt toegepast in het onderwijs en in de praktijk. Via de *KIEM-regeling* (Kennisinnovatie Mapping) worden (MKB-)bedrijven geholpen circulariteit in eigen productieprocessen te integreren. Dit gebeurt in projecten met de inzet van lectoren en studenten in samenwerking met minimaal 2 bedrijven in een keten. De *KIEM-regeling* beoogt in 2016 en 2017 110 projecten op te zetten met minimale omvang van 30.000 Euro en betrokkenheid van minimaal twee bedrijven per project.

Actie 9. Jongeren en onderwijs

De basis voor de transitie zijn jongeren. Het programma *Jongeren en Onderwijs* integreerde in 2015 circulaire economie in curricula van opleidingen voor accountancy en finance. Via de onderwijskaart van *Het Groene Brein* is inzichtelijk in welke opleidingen circulaire economie een plek heeft gekregen; daarnaast kan de instroom van studenten in de opleidingen worden gemeten. Via de gezamenlijke database van jongeren rondom de circulaire economie die nu ontstaat, is per maand duidelijk hoe groot de pool is en hoeveel stages, scripties, projecten en dergelijke worden gematched via dit instrument². Doel is minimaal 500 matches van stages, scripties en projecten en begeleiding van deze studenten.

Actie 10. Rijksduurzaamheidsnetwerk

Het kabinet wil de eigen aanpak continue verbeteren en innoveren en geleerde lessen en ervaringen binnen en buiten de organisatie verspreiden. Het *Rijksduurzaamheidsnetwerk* komt driemaal per jaar bij elkaar. De bijeenkomsten vormen een laagdrempelige manier om kennis en ervaringen uit te wisselen.

Actie 11. Circulaire economie in de topsectoren

Het topsectorenbeleid heeft mede als doel een bijdrage te leveren aan maatschappelijke uitdagingen, zoals circulaire economie. Het *Rapport Vervolgonderzoek Materialen in de Nederlandse Economie*³ bevat een aanzet tot een kennisagenda gericht op de circulaire economie. In het *Rijksbrede programma Circulaire Economie* is nader uitgewerkt hoe de circulaire economie wordt versneld met het innovatie- en topsectorenbeleid.

Actie 12. Horizon2020 voor Nederlandse beleidsdoelen

Het Europese stimuleringsprogramma voor onderzoek kan Nederlandse initiatieven helpen bij het vormgeven van de circulaire economie. In de voortgangsrapportage 2015 is gemeld dat bedrijven worden ondersteund bij het indienen van onderzoeksvoorstellen voor *Horizon2020* gericht op de circulaire en biobased economie en dat Nederland, op basis van consultaties met beleid- en kennissectoren, deel neemt in de onderhandelingen met de Europese Commissie over het nieuwe *Horizon2020* werkprogramma. Daarmee is de actie afgerond.

Actie 13. Nederland Hotspot Circulaire Economie (RACE)

Het programma *Nederland Circulair!* (uitgevoerd door de *RACE* coalitie) is in 2015 van start gegaan. Doel van het programma is bedrijven verder te helpen rond transitievraagstukken op het gebied van financiering, ketens, start-ups, ontwerpen en businessmodellen. Hiermee zet *Nederland Circulair!* zich in voor verschillende bij het *Van Afval Naar Grondstof* programma horende activiteiten. Ook vinden communicatieactiviteiten over circulaire economie plaats en is onder andere de *Week van de Circulaire Economie* in januari 2016 georganiseerd. Voorts is de website www.circulairondernemen.nl geopend met onder andere veel voorbeelden van circulair ondernemen. Gemeten is dat 28% van de bedrijven bekend is met Circulaire Economie en er mee aan de slag wil. *Nederland Circulair!* richt zich met maatwerk op deze bedrijven en wil deze groep ook vergroten door wervende communicatie.

2.4 Grondstofonafhankelijk ondernemen bevorderen;

Operationeel doel 4 omvat de acties 14-18 uit het Programma. Doel van het kabinet is dat bedrijven in 2020 hun risico's op het gebied van grondstoffen voor ogen hebben en mogelijkheden voor een meer circulaire bedrijfsvoering hebben geïntegreerd in hun bedrijfsstrategie.

Actie 14. Kennisplein voor grondstoffen en circulaire economie

De overheid ziet het als haar taak om de risico's die de Nederlandse economie als geheel en bedrijven individueel kunnen hebben op het gebied van grondstoffen helder te krijgen en bedrijven te informeren over mogelijkheden. Het onderzoek *Materialen in de Nederlandse economie*⁴ is

² zie www.springtalents.nl

³ kst. 33043, nr. 47

⁴ kst. 33043, nr. 32

afgerond, evenals het *Rapport Vervolgonderzoek Materialen in de Nederlandse economie*³. Met deze onderzoeken is in kaart gebracht wat de risico's van grondstoffengebruik door bedrijven en sectoren zijn in Nederland op korte en lange termijn. Aan bedrijven worden de gegevens ter beschikking gesteld. Een kennisbank wordt hiervoor opgezet inclusief een zelfscan voor ondernemers, die in 2016 beschikbaar komt. In het vervolg zal er ook een helpdeskfunctie worden opgezet. Doel van het kennisplein is ondernemers en (Rijks-)inkopers bewust te maken van risico's van het grondstoffengebruik, niet alleen door inzicht te bieden in risico's maar ook door circulair handelingsperspectief te bieden. De verwachting is dat de *self-assessment tool* niet alleen zal zorgen voor bewustwording maar ook voor markttransparantie.

Actie 15. Platform Circulair ondernemen

Om bedrijven te informeren, ervaringen uit te wisselen en met elkaar in contact te brengen is het online platform www.circulairondernemen.nl behorend bij het programma *Nederland Circulair!* in mei 2015 van start gegaan. In 2015 waren er 752 geregistreerde gebruikers en ruim 59.000 unieke bezoekers. De beste voorbeelden op het gebied van circulaire economie zijn op de site geplaatst. Het platform wordt doorontwikkeld.

Actie 16. Europese KIC Raw Materials

Deelname aan de *Europese Knowledge & Innovation Community Raw Materials* van de Europese Commissie opent voor Nederlandse spelers aan zowel aanbod- als vraagkant de toegang tot een Europees partnernetwerk en tot € 2 mrd aan middelen voor projecten dichtbij marktintroductie. De middelen zijn bijeengebracht door EU en bedrijven voor een periode van zeven jaar. In december 2015 is de Nederlandse deelname geformaliseerd en zijn twee onderzoeksinstituten en drie universiteiten toetreden.

Actie 17. Grondstoffenrotonde Noordzeegebied

Nederland heeft aangegeven de ambitie te hebben de succesvolle Green Dealaanpak ook internationaal te willen toepassen. De eerste internationale Green Deal *North Sea Resources Roundabout* is op 3 maart 2016 ondertekend door Nederland, Frankrijk, Vlaanderen, het Verenigd Koninkrijk, milieuorganisaties en het bedrijfsleven. Deze Green Deal maakt het makkelijker om afval over de grenzen heen een circulaire toepassing te geven, vergroot het internationaal gelijk speelveld van afval, en verlaagt de regeldruk voor bedrijven.

Actie 18. Circulaire zeehavens

In het kader van het Werkprogramma Zeehavens 2014-2016 wordt met de havenbedrijven ingezet op energie-efficiëntie, circulaire economie en groene en biobased brand- en grondstoffen. Er is op dit moment geen inzet om met de zeehavens te komen tot een Green Deal Circulaire Zeehavens.

2.5 Circulair maken van ketens;

Operationeel doel 5 omvat de acties 19-28 uit het Programma VANG. Het is de ambitie van dit kabinet om ten minste 10 belangrijke ketens samen met partners dusdanig op te pakken dat het een zichtbare bijdrage levert aan de hoofddoelen van het programma.

In het Van Afval Naar Grondstof programma zijn diverse ketens met een hoge milieudruk en een maatschappelijke dynamiek benoemd waarbij de Rijksoverheid een aanjagende rol vervult om aldaar de circulaire economie te versnellen. Voor verschillende ketens zijn Green Deals en ketenakkoorden gesloten, met daarin concrete stappen richting de gezamenlijke doelen. In het Rijksbrede Circulaire Economie programma is de inzet op verschillende prioritaire grondstoffen en ketens verder uitgewerkt.

Actie 19. (Nieuwe) ketens verduurzamen

Ketens van grondstoffen of producten kunnen vaak anders ingericht worden. Voor het circulair maken van ketens en het versnellen van de circulaire economie zijn diverse activiteiten ondernomen vanuit de Rijksoverheid, bedrijven en NGO's. Binnen *Nederland Circulair!* zijn drie projecten opgestart om in verschillende ketens een transitie te bereiken:

1. *Zorgeloos Afval*; gericht op wegwerpartikelen in de zorg;
2. *Klimaat voor Verandering*; gericht op klimaatinstallaties in gebouwen;
3. *Ondergrondse Bekabeling*; gericht op kunststof en rubber in ondergrondse bekabeling.

Voor elk van deze ketens is een systeemanalyse uitgevoerd naar de opbouw van de sector, de relevante stakeholders en welke stappen nodig zijn om de gestelde doelen te realiseren. Deze doelen zijn samen met de deelnemers per keten vastgesteld. Gestreefd wordt de projecten eind 2016 af te ronden.

Actie 20. Beton

Met de Green Deal Verduurzaming Betonketen is begin 2016 door 60 bestuurders uit de betonketen en relevante stakeholders toegezegd mee te werken aan een betonketenakkoord met nationale impact, waarin partijen komen tot verduurzamingambities en op basis daarvan maatregelen benoemen. Het streven is dat het akkoord in 2016 wordt gesloten. In 2015 is verder gewerkt aan een gezamenlijke systematiek voor aanbesteding en gunning van werken om zo meer duurzaam beton in bouwopdrachten te krijgen, en zijn drie veelbelovende verduurzamingstechnieken in de praktijk verder verkend.

Actie 21. Voedsel

Het verduurzamen van consumptiepatronen is verder onderzocht en de aandacht voor het onderwerp is verder vergroot. Naast de inzet van de *Foodbattle*, is er ook werk gemaakt van het verduurzamen van de cateraars. Hiervoor worden de mogelijkheden verkend om te komen tot een Green Deal.

Actie 22. Verpakkingen

Het verduurzamen van verpakkingsketens is een van de belangrijkste afspraken uit de Raamovereenkomst Verpakkingen. Voor 75% van het verpakkingsgewicht dat op de Nederlandse markt wordt gezet, zijn in 2015 per branche plannen met daarin hoogst haalbare doelen vastgesteld. Deze plannen zijn gepubliceerd op de website van het KIDV⁵. Hoewel de plannen later zijn vastgesteld dan oorspronkelijk de bedoeling was, heeft het kabinet waardering voor de branches die plannen hebben opgesteld. De Voortgangsrapportage van de Raamovereenkomst Verpakkingen⁶ die aan de Tweede Kamer aangeboden is, bevat een verdere toelichting.

Actie 23. Fosfaat

Het Nutriënt Platform is opgericht en heeft een actieplan richting 2018. De brief over de voortgang van het Ketenakkoord Fosfaatkringloop is op 16 juni 2015 - mede namens de Staatssecretaris van Economische Zaken - naar de Tweede Kamer gestuurd. Er is door de Tweede Kamer een aantal moties ingediend aangaande het onderwerp fosfaat.

De motie Van Tongeren⁷ verzoekt de regering te onderzoeken op welke wijze Nederland fosfaatterugwinning uit slachtafval en rioolwaterzuivering het meest effectief kan regelen. Terugwinning van fosfaat uit zuiveringslib is het beste mogelijk uit de assen van rioolslibverbranding en door het winnen van fosfaat (struviet) uit afvalwater. Dit wordt in Nederland door veel waterschappen opgepakt. Ook kan er fosfaat worden teruggewonnen uit de assen van mestverbranding. Slachtafval wordt nog niet op grote schaal ingezet voor het terugwinnen van fosfaat. Fosfaat wordt alleen teruggewonnen uit beendermeelas. Voor het gebruik van slachtafval zelf zijn er in verband met gezondheidsrisico's voor dier en mens strenge Europese regels. Vooralnog wordt niet verwacht dat terugwinnen van fosfaat uit slachtafval kansrijk is.

Motie Remco Dijkstra/Agnes Mulder⁸ verzoekt de regering, zo snel mogelijk een einde-afvalstatus te bepalen voor fosfaat, nutriënten, secundaire grondstoffen uit meststromen en afvalstromen, teneinde de export te bevorderen. In Nederland is het al sinds 2015 mogelijk om herwonnen

⁵ www.kidv.nl

⁶ kst. 28694, nr. 129

⁷ kst. 33043, nr. 51

⁸ kst. 33043, nr. 49

fosfaat als meststof toe te passen (*Uitvoeringsbesluit Meststoffenwet*), maar daarmee is nog geen sprake van een einde-afvalstatus. Een einde-afvalstatus kan niet generiek worden verleend. De einde-afvalstatus kan alleen per product en toepassing worden verleend in de vorm van een rechtsoordeel. De overheid werkt samen met de waterschappen aan een einde-afvalstatus voor struviet uit waterzuivering. Voor herwonnen fosfaten uit andere reststromen kunnen producenten via het loket *Ruimte in Regels* hun producten aanmelden voor een beoordeling van de afvalstatus. Een Nederlandse einde-afvalstatus is niet automatisch geldig in het buitenland. In het kader van de *North Sea Resources Roundabout* wordt gewerkt aan eenduidige interpretatie van regelgeving in Noordwest-Europa. Na 2018 zal struviet worden opgenomen in de herziene Europese Meststoffenverordening als erkende grondstof. Een voorstel van de Europese Commissie voor herziening van deze verordening wordt nu behandeld in de Raad en in het Europees parlement. Als de meststoffen in de verordening zijn opgenomen, dan zal daarvoor een einde-afvalstatus gelden.

Motie Agnes Mulder⁹ verzoekt de regering, de kwaliteit van de grondstof leidend te laten zijn en niet de herkomst en in lijn daarmee de wijziging van de nitraatrichtlijn en kunstmestverordening een belangrijk onderdeel te laten zijn van het circulaire-economiepakket. Het voorstel voor de herziening van de Meststoffenverordening is een belangrijk onderdeel van het circulaire-economiepakket. Dit voorstel biedt mogelijkheden om producten van verschillende herkomst als meststof op de Europese markt te brengen. Nederland zet daar op in. Nederland staat positief tegenover het uitgangspunt dat de kwaliteit leidend moet zijn, maar dat vraagt om kwaliteitsborging, bijvoorbeeld via certificering. In sommige gevallen kunnen er redenen zijn om toch naar de herkomst te kijken. Dat is bijvoorbeeld het geval bij circulaire producten uit afvalwater, waar moet worden gelet op mogelijke risico's van de aanwezigheid van humane pathogenen of medicijnen. Wijziging van de nitraatrichtlijn maakt geen onderdeel uit van het door de Europese Commissie gepubliceerde circulaire-economiepakket.

Actie 24. Hout

De Green Deal Bevorderen Duurzaam Bosbeheer is afgerond en de inbreng van het Rijk is voltooid. Doel van de Green Deal was om duurzaam geproduceerd hout in Nederland tot de norm te maken. Het aandeel duurzaam geproduceerd hout op de Nederlandse markt is toegenomen van 13% in 2008 naar bijna 75% in 2013. Dit aandeel verschilt nog wel sterk per soort hout. In 2016 worden de cijfers over 2015 bekend. Uit onderzoek blijkt dat bij de inkoop door het Rijk in bijna 100% wordt gevraagd om duurzaam hout. In niet alle gevallen is dit achteraf ook aantoonbaar, dat aspect wordt verbeterd.

Actie 25. Textiel

Voor het verduurzamen van de textielketen is een groot aantal activiteiten ondernomen. Aandachtsgebieden in 2015 waren onder andere het verduurzamen van bedrijfskleding, internationale opschaling van de Nederlandse inzet via het *European Clothing Action Plan* (ECAP), het ontwikkelen van een IMVO-convenant (Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen) en het verhogen van het aandeel ingezameld afgedankt textiel. Het IMVO-convenant *Duurzame Kleding en Textiel* is in juli 2016 ondertekend. Hierin is afgesproken hergebruik en herwinning van textiel te bevorderen. Middels dit IMVO-convenant geeft het kabinet invulling aan de motie Dik-Faber¹⁰.

Actie 26. Biotische ketens

Om te komen tot het duurzaam sluiten van kringlopen voor biotische reststromen en nutriënten in het kader van de circulaire economie is een kringlooptoets opgezet die in 2016 verder getest wordt. Over de verdere aanpak van biotische reststromen wordt de Tweede Kamer geïnformeerd via het *Rijksbrede programma Circulaire Economie*.

⁹ kst. 33043, nr. 52

¹⁰ kst. 34300-XII, nr. 46

Actie 27. Kunststof

Het sluiten van de kunststofketen is in 2015 verder opgepakt en uitgewerkt. Meer dan 90 partijen hebben zich inmiddels aangesloten bij het kunststofketenakkoord. De hoeveelheid separaat ingezameld kunststof afval neemt als gevolg van het *Plastic Heroes* systeem toe. Het handboek *Ontwerpen met Kunststof RecycLaat*, ontwikkeld door een netwerk van deskundigen binnen het kunststofketenakkoord, is gelanceerd en wordt nu toegepast samen met het programmateam van CIRCO. In september 2015 is helaas de *LIFE IP* aanvraag waar ketenpartijen gezamenlijk projectvoorstellen hebben ingediend door de Europese Commissie afgewezen. Recent zijn in andere vorm enkele ketenprojecten van start gegaan. Het *Clean Urban Delta Initiative Rio de Janeiro* is goed ontvangen door Brazilië, maar heeft (nog) niet tot actieve samenwerking geleid. Slechts één van de 20 projecten is door de Braziliaanse deelstaat Rio de Janeiro gehonoreerd. Inmiddels hebben Japan, Indonesië en Vietnam interesse in deze integrale aanpak van plastic soep en circulaire economie en heeft de aanpak in Nederland geleid tot nieuwe duurzame opdrachten voor sommige van de betrokken bedrijven.

Actie 28. Global Green Deals

Nederland zet ook internationaal in op het verbinden van overheden, NGO's en bedrijven voor het verduurzamen van ketens door het internationaal uitrollen van onze Green Dealaanpak. De eerste internationale Green Deal (*North Sea Resources Roundabout*) is op 3 maart 2016 ondertekend (actie 17).

Overige stromen

Er is een aantal product- of materiaalstromen dat weliswaar niet als direct prioritair binnen het Van Afval Naar Grondstofprogramma zijn benoemd, maar waarop wel voortgang te melden is. Hieronder wordt op een aantal stromen ingegaan.

Autobanden

Tijdens het AO Circulaire Economie op 17 december 2015 heeft het lid Houwers zijn zorgen geuit over niet hernieuwbare banden die vanuit China op de Nederlandse markt worden gebracht. De lage prijs geeft deze banden een concurrentievoordeel op andere banden. Het probleem is hier tweeledig. Enerzijds zou er sprake zijn van het op de markt brengen van producten onder kostprijs (dumping). Anderzijds gaat het om het op de markt brengen van producten waarvoor een meer duurzaam alternatief voorhanden is. Antidumpingmaatregelen kunnen alleen genomen worden in Europees verband. De sector kan een klacht indienen over dumping bij de Europese Commissie. Dat is gebeurd. Als de sector van mening is dat dit Europese proces onvoldoende voortgang vertoont, kan hij zich tot het ministerie van Economische Zaken richten. Ten aanzien van het probleem van niet-hernieuwbare banden geldt dat toelatingseisen van producten Europees zijn geregeld. Nederland heeft zelf geen directe bevoegdheid om hierin op grond van duurzaamheid op te treden en is gebonden aan de Europese regels. Voor banden geldt de Kaderrichtlijn 2007/46/EG. Deze richtlijn heeft tot doel te leiden tot regels die zijn gericht op onder andere milieubescherming en energie-efficiëntie. Juist op deze punten is het volgens Nederland tijd voor verdere aanscherping van de toelatingseisen. De noodzaak hiertoe is ook door andere lidstaten onderkend. Verwachting van het kabinet is dat deze Europese ontwikkeling op termijn leidt tot een structurele verduurzaming van onder andere de bandensector. Een tijdpad is daarvoor nog niet voorhanden.

Scooter Recycling

Er is aan uw Kamer toegezegd in deze voortgangsrapportage in te gaan op de recycling van tweewielers (scooters). In 2013 is met de stichting *Scooter Recycling Nederland* (SRN) een Green Deal afgesloten. Het doel van de Green Deal was om de inzameling en het op milieuverantwoorde wijze demonteren van afgedankte brom- en snorfietsen verder te professionaliseren. Aan alle in de Green Deal opgenomen afspraken is uitvoering gegeven. Het wegnemen van een laatste belemmering in regelgeving treedt op korte termijn in werking. De in de Green Deal opgenomen afspraken waren een eerste, belangrijke aanzet tot professionalisering van de recycling van brom- en snorfietsen. Samen met SRN blijft gewerkt worden aan verdere verbeteringen. De komende tijd ligt de focus hiertoe op het onderzoeken van de mogelijkheden om het slopen in eigen beheer te

beperken of af te schaffen. Daardoor vindt een verdere – of zelfs volledige – verschuiving plaats van ongecontroleerde naar gecontroleerde demontage, vergelijkbaar met de autobranche.

Teerhoudend asfalt

Materiaal in de kringloop houden kan vragen om verwijdering van gevaarlijke stoffen. Oud asfalt dat vrijkomt bij renovatie van wegen bevat nog vaak teer, dat deels bestaat uit polyaromatische koolwaterstoffen (PAK), die kankerverwekkend zijn. Voor de gezondheid van werknemers en omwonenden vereist het Nederlands beleid thermische behandeling van teerhoudend asfaltgranulaat (TAG), om de PAK te vernietigen. Om te voorkomen dat dit beleid wordt omzeild door export naar landen waar het TAG ongereinigd wordt hergebruikt, worden wegbeheerders voorgelicht en uitgenodigd om de *Code Milieuverantwoord Wegbeheer* te ondertekenen. Zie hiervoor de recent gelanceerde website www.teerasfalt.nl van het Landelijk Monitoringsoverleg Teerasfalt, waarin overheidspartijen en bedrijfsleven zijn vertegenwoordigd.

Ballonnen

Naar aanleiding van de motie Ouwehand¹¹ heeft mijn ministerie door TNO een onderzoek laten uitvoeren naar de hoeveelheid ballonnen die in Nederland worden opgelaten en de gevolgen van ballonnen voor het mariene milieu. Met dit rapport en de vervolgstappen die ik neem, handel ik de motie af.

Dit onderzoek is gericht op latex ballonnen gevuld met helium die worden opgelaten in Nederland. Deze ballonnen worden soms voorzien van een touwtje (van polypropyleen, PP), kaartje, ventiel (PP) of Hifloat (een middel dat zorgt voor een langere zweeftijd). Deze materialen zijn ook meegenomen in het onderzoek. Een ander materiaal om ballonnen van te maken bestaat (nog) niet. Daarom heeft TNO alleen latex ballonnen onderzocht.

TNO concludeert dat in Nederland in 2014 naar schatting 1 miljoen (helium)ballonnen zijn opgelaten. Er zijn aanwijzingen dat het aantal opgelaten ballonnen de afgelopen jaren is afgenomen. Modelberekeningen laten zien dat ongeveer 37% van de ballonnen die in Nederland worden opgelaten neerkomt in Duitsland, gevolgd door de Noordzee (ongeveer 23%) en Nederland (ongeveer 22%). Ballonnen die eenmaal in het milieu terecht zijn gekomen, kunnen daar een aantal jaren aanwezig zijn tot ze vergaan. De plek waar een ballon neerdaalt, bepaalt hoe snel het latex van de ballon wordt afgebroken. Latex is afbreekbaar onder de juiste omstandigheden, onder andere afhankelijk van de hoeveelheid zuurstof, zonlicht, temperatuur en aanwezige micro-organismen. In zoetwater in de natuur neemt de volledige afbraak van latex ongeveer twee jaar in beslag wanneer zuurstof aanwezig is. Voor zeewater geldt bij aanwezigheid van zuurstof een afbraaktijd van twee tot vijf jaar. Bij afwezigheid van zuurstof neemt afbraak waarschijnlijk langer in beslag.

Ballonnen kunnen dus een aantal jaren in het milieu aanwezig zijn. De belangrijkste risico's van deze ballonresten in het milieu zijn accumulatie van polypropyleen in organismen, verstikking en verstrikking. Er is geen onderzoek bekend dat aantoont dat ballonresten structureel dodelijk zijn voor dieren op zee.

TNO heeft berekend hoe groot de impact is van het neerdalen van ballonnen, in vergelijking met de rest van de levenscyclus (grondstoffenwinning en productie van de materialen). Hierbij is uitgegaan van een latex ballon met touwtje (van polypropyleen, PP), kaartje, ventiel (PP) en helium. De kosten van het opruimen van ballonresten beslaan meer dan de helft van de maatschappelijke kosten van de hele levenscyclus.

Uit de concept jaarrapportage uit 2015¹² van de strandmonitoring van Rijkswaterstaat blijkt dat in de periode tussen 2010 en 2015 ballonresten in de top tien staan van meest gevonden voorwerpen bij strandopruiming. Het aantal ballonresten is in deze periode significant afgenomen met circa 10% per jaar.

¹¹ kst. 30872, nr. 177

¹² The North Sea Foundation, OSPAR Beach Litter Monitoring in the Netherlands, 2010-2015, Annual report, report number: Rijkswaterstaat BM 16.05

De uitkomsten van het TNO rapport in combinatie met wat er aan gegevens lijkt te komen uit de jaarlijkse strandmonitoring van 2015, zie ik als ondersteuning van beleid.

In het kabinetsbrede programma van maatregelen dat de uitwerking vormt van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie¹³ staat dat het kabinet wil dat het aantal ballonnen dat wordt opgelaten, vermindert. Om dat te realiseren, zet het kabinet in op bewustwording bij de burger en bij gemeenten over de problematiek van ballonresten in het mariene milieu. Gemeenten zijn bijvoorbeeld verantwoordelijk voor het afgeven van vergunningen voor evenementen waar mogelijk grote hoeveelheden ballonnen worden opgelaten. Ik merk dat steeds meer gemeenten zich bewust zijn van deze problematiek en geen vergunningen meer afgeven als een ballonoplatting gepland staat. Daarnaast informeren gemeenten hun burgers over alternatieven. Ik blijf deze lijn volgen en zal de gemeenten, en via gemeenten ook de burger, informeren over de uitkomsten van het TNO-onderzoek. Daarnaast gaat mijn ministerie in gesprek met producenten, importeurs en maatschappelijke organisaties over het gebruik van duurzame alternatieve en sneller afbreekbare materialen.

2.6 Ontwikkelen van financiële en andere marktprikkels

Operationeel doel 6 omvat de acties 29-31 uit het Programma VANG. Doel van het kabinet is om financiële en marktprikkels te ontwikkelen die circulaire bedrijfsvoering bevorderen.

Actie 29. Nieuwe businessmodellen stimuleren

Het project *Take Back Chemicals* heeft als doel om met innovatieve bedrijfsmodellen duurzaam en efficiënt gebruik en hergebruik van chemische stoffen en materialen te bewerkstelligen. Deze nieuwe modellen moeten een bijdrage leveren aan een efficiëntere omgang met grondstoffen, de milieudruk terugbrengen en de leveringszekerheid verbeteren. Samen met de chemiesector, kennisinstellingen en het havenbedrijf Rotterdam zijn verschillende casus voor het terugnemen van chemicaliën en het daarmee sluiten van ketens, uitgewerkt. Onder andere op het gebied van business cases, de wettelijke status van materiaalstromen en fiscaliteit, is onderzoek gedaan. Het project wordt in de tweede helft van 2016 afgerond. Het is dan aan de sector en de bedrijven zelf om met de opgedane kennis en ervaring circulaire bedrijfsmodellen in de chemie verder in praktijk te brengen.

Actie 30. Circulaire innovatie bevorderen

Voor het stimuleren en bevorderen van innovaties voor de circulaire economie worden de regelingen MIA en VAMIL ingezet. Elk jaar worden de milieulijsten van deze regelingen geactualiseerd en toegespitst op de laatste stand der techniek. Voor deze actualisatie wordt gebruik gemaakt van de ervaring van circulaire bedrijven en kennis vanuit RVO, *Nederland Circulair!* en RWS. De bestaande innovatiestimulerende regelingen van de overheid zijn gericht op technische innovaties en het bevorderen van milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen. Voor het stimuleren van een circulaire economie ligt daarnaast een belangrijke uitdaging in het stimuleren van sociale innovaties en nieuwe bedrijfsmodellen gericht op delen en terugname van producten en stromen. Hiervoor zijn bestaande regelingen maar beperkt geschikt.

Actie 31. Fiscale prikkels circulaire economie

Per 1 april 2014 wordt er een afvalstoffenbelasting op het storten en verbranden van afval geheven. Dit is een belangrijke financiële prikkel om de circulaire economie en het in de keten houden van materialen te stimuleren. Bij de herinvoering van de afvalstoffenbelasting op storten was direct merkbaar dat er minder afval werd gestort. Een vergelijkbare heffing op de uitvoer van brandbaar afval naar het buitenland bleek voorsnog niet handhaafbaar. Deze heffing is op € 0 gesteld. Er is door uw Kamer aan het kabinet gevraagd duidelijkheid te verschaffen over het wettelijk verplichten van het verstrekken van een kassabon. Er is een verplichting tot het verstrekken van facturen/bonnetjes aan ondernemers en andere rechtspersonen. Behoudens een aantal uitzonderingen is er geen verplichting tot het verstrekken van bonnetjes/facturen aan

¹³ kst. 31710, nr. 45 (bijlage bij het Nationaal Waterplan 2016-2021)

particulieren. Een en ander is terug te vinden in het Beleidsbesluit administratieve verplichtingen (met name onder paragraaf 3) en de Wet op de Omzetbelasting 1968 (met name artikel 34c en 35b).

Voorts is er door uw Kamer aan het kabinet gevraagd zich in Europees verband te verzetten tegen financiële steun aan verbrandingsovens, tenzij er een evident milieuvoordeel te behalen valt (motie Van Tongeren/Cegerek¹⁴). De Europese Commissie stelt in de mededeling *Maak de cirkel rond - Een EU-actieplan voor de circulaire economie* (COM(2015) 614/2), dat voor het huidige financieringsprogramma investeringen in de afvalsector in lijn moeten zijn met de recyclingdoelen van lidstaten. Dit betekent volgens de Europese Commissie dat er alleen financiering wordt toegekend als er geen risico is voor overcapaciteit en afvalcascadering volledig wordt gerespecteerd. Dit is volledig in lijn met de strekking van de motie. De Europese Commissie heeft in januari 2016 een voorlopige routekaart gepubliceerd over het potentieel van energie uit afval. De Europese Commissie stelt dat maatregelen nodig zijn om te zorgen dat alleen niet-recyclebaar afval ingezet wordt voor energierterugwinning. Het kabinet houdt de initiatieven van de Europese Commissie op dit terrein nauwlettend in de gaten.

2.7 Circulair maken van consumptiepatronen en inkoop;

Operationeel doel 7 omvat de acties 32 tot en met 35 uit het VANG-programma 2015. Het is de ambitie van het kabinet om de voetafdruk van zijn eigen inkoop en van de totale consumptie in Nederland richting 2020 te verkleinen en leidend te zijn in het ontwikkelen en verspreiden van kennis en ervaring op het gebied van duurzaam en circulair inkopen.

Actie 32. Verduurzaming consumentengedrag

Verduurzaming van het gedrag van consumenten is een belangrijke schakel in de transitie naar een circulaire economie. De aanpak verduurzaming consumentengedrag is met de vorige voortgangsrapportage Van Afval Naar Grondstof naar de Tweede Kamer gestuurd. Deze aanpak wordt toegepast binnen de aanpak van de verschillende ketens, zoals voedsel en kleding.

Actie 33. Verduurzamen consumptie door hergebruik en reparatie

Met het programma VANG is gestimuleerd dat producten langer meegaan en vaker worden gerepareerd. Voor deze actie wordt niet meer ingezet op het maken van een Green Deal met detailhandel en kringloopbedrijven, maar is het project *Product Blijft Product* opgezet met de Stichting Natuur & Milieu. Dit project richt zich op het delen en langer gebruiken van producten door reparatie en hergebruik. In 2016 zijn coalities met gemeenten, afvalinzamelaars en kringloop- en reparatiebedrijven gesloten. Inmiddels zijn acties gericht op het in kaart brengen van best practices, het onderzoeken van de wenselijkheid van reparatie, de mogelijke milieuwinst van meer delen, hergebruik en reparatie, en een enquête onder burgers in gang gezet.

Actie 34. Duurzaam en circulair inkopen door de overheid

Maatschappelijk Verantwoord en Circulair Inkopen door overheden en bedrijven geeft producenten een directe financiële prikkel om duurzame en circulaire producten op de markt te brengen. Een plan van aanpak Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MIV) is op 11 september 2015 aan de Kamer aangeboden¹⁵. Over de voortgang is de Kamer in juli 2016 geïnformeerd¹⁶. Binnen deze aanpak wordt ook ingezet op het verder ontwikkelen van het instrument Circulair Inkopen, de Green Deal Circulair Inkopen speelt hierin een belangrijke rol. De overheid heeft pilots lopen voor kantoormeubilair, ICT, catering, kleding en papier. Nederland heeft een ronde tafeldiscussie georganiseerd over circulair inkopen en in samenwerking met de EU en andere landen een congres over circulair inkopen georganiseerd in april 2016. De belangstelling voor het onderwerp is groot.

Actie 35. Hergebruik van datadragers Rijksoverheid

Het onderzoek naar de mogelijkheden van hergebruik van datadragers bij de Rijksoverheid is afgerond en met de vorige voortgangsrapportage VANG naar de Kamer gestuurd. Op basis van de

¹⁴ kst. 21501-08, nr. 604

¹⁵ kst 30196, nr. 356

¹⁶ kst. 30196, nr. 466

resultaten van het onderzoek zet de Rijksoverheid in op de mogelijkheden om haar overtollige ICT-apparatuur her te gebruiken. Eerste resultaten geven aan dat een groot deel van de afgedankte computers kapot dan wel aan het einde van zijn economische levensfase is, wat hergebruik bemoeilijkt. De pilot wordt voortgezet voor verdere verbetering van de resultaten.

2.8 Afvalbeleid richten op de circulaire economie en verbetering van afvalinzameling en -recycling;

Operationeel doel 8 omvat de acties 36-49 uit het programma VANG. Doel van het kabinet is om voor alle belemmeringen op het gebied van circulaire economie binnen een jaar een traject voor verbetering in gang te hebben gezet en de toepassing van de status einde-afval en status bijproduct te stimuleren. Hiermee geeft het kabinet ook invulling aan het zes-puntenplan van het lid Remco Dijkstra. Daarnaast wil het kabinet dat in 2020 75% van het huishoudelijk afval gescheiden wordt en er tot maximaal 100 kg huishoudelijk restafval per jaar per inwoner ontstaat. Deze 75% afvalscheiding is ook de ambitie voor vergelijkbaar afval dat buitenshuis ontstaat. Dit moet samen met de inzet eerder in de keten resulteren in de halvering van het verlies aan materiaal van 10 naar 5 miljoen ton de komende 10 jaar.

Actie 36. Belemmeringen wet- regelgeving wegnemen

Innovatieve investeringen en ondernemers zijn essentieel voor de transitie naar een meer circulaire economie. Wet- en regelgeving kunnen innovatie bevorderen maar ook beperken. Het programma *Ruimte in Regels* pakt ervaren belemmeringen op. De website www.ruimteinregels.nl/belemmeringen is in de lucht, er is een brochure beschikbaar en er worden regelmatig externe bijeenkomsten gehouden. Alle in 2014 ontvangen belemmeringen zijn in 2015 opgepakt. Er zijn op dit moment ruim 60 belemmeringen in behandeling en er staan nauwelijks nog belemmeringen op de voorraadlijst. Door de complexiteit is de doorlooptijd nog redelijk lang. Ondanks dit zijn er al veel belemmeringen opgelost dan wel afgerond. De aangemelde belemmeringen richten zich met name op onderwerpen als afval/geen afval status, EVOA, mest, biotische stromen en REACH. Veelal hebben de gemelde belemmeringen te maken met interpretaties van regels. Om dit goed te faciliteren is LAP3 (dat nu geactualiseerd wordt) een belangrijk instrument om eenduidig en helder te communiceren over deze interpretaties.

Actie 37. Toepassing status einde-afval en bijproduct stimuleren

Voor de toepassing van de status *einde-afval* en stimulering van bijproducten wordt een webtoets¹⁷ gebruikt waarmee bedrijven zelf een beoordeling kunnen uitvoeren naar de status van een materiaal. Bedrijven kunnen hiermee ter verificatie van de door henzelf uitgevoerde toets een rechtsoordeel van het ministerie van Infrastructuur en Milieu vragen. De webtoets is in 2015 in gebruik genomen. Er zijn 20 verzoeken voor opinies behandeld of in behandeling genomen.

Actie 38. Nationale criteria voor einde-afval vaststellen

In februari 2015 zijn bij ministeriële regeling nationale einde-afvalcriteria voor recyclinggranulaat van kracht geworden. Nederland heeft in aanloop naar het circulaire economiepakket suggesties aan de Europese Commissie gedaan om artikel 6 van de Kaderrichtlijn Afval te verduidelijken. Deze kaderrichtlijn wordt op dit moment herzien.

Met actie 36-38 wordt ook invulling gegeven aan punt 1, 3 en 6 van het zes-puntenplan van het lid Remco Dijkstra.

Actie 39. Regeling criteria bijproducten Kaderrichtlijn afvalstoffen

Ter stimulering van het gebruik van productresiduen is de ministeriële regeling *Criteria Bijproducten Kaderrichtlijn Afvalstoffen* gemaakt. Het toepassen van de nationale criteria voor einde afval en stimulering gebruik productresiduen wordt toegepast in het kader van de *North Sea Resources Roundabout*.

¹⁷ www.ishetafval.nl

Actie 40. Optimaal gebruik maken van EVOA

EVOA wordt als sturingsinstrument voor im- en export gebruikt om invloed uit te oefenen op de (hoogwaardiger) verwerking van afval. Dit draagt bij aan vermindering van de milieudruk, het vergroten van circulariteit en ook minder gebruik van primaire grondstoffen. Gestreefd wordt naar een optimale werking van de im- en export van afvalstoffen voor recycling. Bedrijven ervaren de regelgeving in het kader van EVOA op een aantal punten als onnodig beperkend. Bij de ILT is een helpdesk EVOA ingericht. Bij deze helpdesk kunnen bedrijven uitleg krijgen over handhaving en beslissingen met betrekking tot de EVOA.

Daarnaast werkt de *North Sea Resources Roundabout* aan het makkelijker transporteren van afval over de grenzen heen door een internationaal gelijk speelveld van afval te creëren en de regeldruk voor bedrijven te verlagen. Met actie 40 wordt ook invulling gegeven aan punt 2, 4 en 5 van het zes-puntenplan van het lid Remco Dijkstra.

Actie 41. Innovatie recycling stimuleren

Innovatie van recycling wordt gestimuleerd middels de uitvoering van het convenant *Meer en Betere Recycling*. Er wordt een inventarisatie gemaakt van innovatieve recyclingtechnieken die passen binnen een circulaire economie, wat de introductie van dergelijke innovaties verhindert en hoe deze innovaties meer gestimuleerd kunnen worden. Er is inmiddels een lijst opgesteld met belemmeringen voor het realiseren van innovaties. Aanbevelingen hoe deze belemmeringen kunnen worden weggenomen volgen nog in 2016 en worden meegenomen bij het actualiseren van het LAP.

Actie 42. Normen richten op circulaire economie

Eind 2015 is de Tweede Kamer geïnformeerd over een rapportage van NEN over normen gericht op de circulaire economie¹⁸. In vervolg daarop zijn tien ketenprojecten gestart in het kader van het programma *Ruimte in Regels* om met het bedrijfsleven concrete belemmeringen te inventariseren en op te lossen. Ook heeft NEN voorlichtingsmateriaal gemaakt voor bedrijven om hen op weg te helpen met normalisatie en certificatie.

Actie 43. Hoogwaardige recycling bevorderen

Doel van het programma is hoogwaardige recycling te bevorderen. Daartoe is het project *Hoogwaardige Recycling* gestart dat beoogt een systematiek te ontwikkelen om onderscheid te kunnen maken tussen verschillende vormen van recycling. Het begrip hoogwaardige recycling kan op veel verschillende manieren aangevlogen worden, het spreekt voor zich dat een indeling eenduidig en uitlegbaar moet zijn. De ontwikkelde systematiek is getest op vijf afvalstromen en geeft hoopvolle resultaten. In 2016 wordt aandacht gegeven aan een bredere dialoog op basis van de onderzoeksresultaten. In een tweede fase van het project wordt gezien hoe de systematiek in beleid kan worden vertaald, wat dat oplevert en of dat iets betekent voor de minimumstandaarden in LAP3.

Actie 44. Stimuleren verbeterde afvalscheiding

Het programma *Van Afval Naar Grondstof* is gericht op een halvering van materiaal dat eindigt in de afvalenergiecentrale (AEC) of op de stort. Ingezaamd afval wordt verder gesorteerd zolang dat rendabel is. Er bestaan bij deze nascheiding grote verschillen binnen de sorteerbranche. Onderzocht wordt waarom het ene bedrijf zich beperkt tot uitsorteren van enkele stromen en andere bedrijven meer dan enkele tientallen stromen proberen af te scheiden. Doel is te komen tot aanbevelingen over de gehele breedte van de afvalsector. Voorts richt het project zich op het stimuleren van afzet van recyclaat door het samenbrengen van aanbieder en potentiële afnemer.

Actie 45. Duurzaam gebruik bodemassen afvalenergiecentrales

De bodemassen uit afvalenergiecentrales willen we duurzaam gebruiken en opwerken tot vrij toepasbare bouwstoffen zoals afgesproken in de Green Deal *Verduurzaming Nuttige Toepassing AEC-bodemassen*. Uit analyse is gebleken dat er geen maatschappelijke, technische of financiële belemmeringen zijn om bodemassen op te werken. 2016 is het jaar waarin de periode van testen is

¹⁸ kst. 33043, nr. 45

afgesloten en afvalenergiecentrales beginnen met grootschalige investeringen in opwerkinstallaties van bodemassen. Op basis van huidige inzichten worden de doelstellingen voor 2017 (helpt bodemassen opwerken) en 2020 (volledig opwerken bodemassen) gehaald. In samenwerking met de sector wordt aan de marktintroductie van opgewerkte bodemassen gewerkt.

Ten aanzien van het storten van afval is recent de *Uitvoeringsregeling Stortbesluit* gewijzigd in verband met de aanwijzing van stortplaatsen die meedoen met de experimenten rond de Green Deal Duurzaam Stortbeheer. In de toelichting van die wijziging wordt verwezen naar het rapport met maatregelen voor het terugdringen van methaanemissies uit stortplaatsen. Dat rapport strekte ter uitvoering van de motie Van Veldhoven¹⁹.

Actie 46. Meer huishoudelijk afval gescheiden inzamelen

Om afval bij burgers beter te scheiden is het uitvoeringsprogramma *VANG huishoudelijk afval* in 2015 gestart. Hier is vanuit het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, VNG, NVRD (Koninklijke vereniging voor afval- en reinigingsmanagement) en Rijkswaterstaat invulling aan gegeven. Ingezet wordt op het motiveren van gemeenten om te komen tot ambitieuze doelen, het faciliteren van gemeenten om hiermee ook daadwerkelijk aan de slag te gaan, het communiceren met burgers en het sluiten van ketens. Het onderwerp leeft gezien de activiteiten die ontplooid zijn en de nieuwe -en vooral ook ambitieuze- plannen bij gemeenten om restafval te reduceren. Door uitvoering van het programma *VANG huishoudelijk afval* wordt gewerkt aan het vrijkomen van minder huishoudelijk afval (van 500 naar 400 kg afval in 2020) en minder huishoudelijk restafval (nog maximaal 100 kg per inwoner per jaar, wat overeenkomt met een scheidingspercentage van 75%).

Actie 47. Stimuleren burger om afval te scheiden

Op diverse manieren wordt campagne gevoerd en worden burgers geïnformeerd hoe ze hun afval nog beter kunnen scheiden en waarom dat nodig is. Daarvoor wordt onder andere de campagne *Duurzaam Doen* gebruikt, die is gericht op handelingsperspectieven van inwoners, consumenten en reizigers in hun directe woon-, reis- en consumeeromgeving waarin afvalscheiding plaats moet vinden. Tevens richten de campagnes zich op het bestrijden van zwerfafval. Eind 2015 en begin 2016 heeft een informerende campagne plaatsgevonden richting ondernemers over het wettelijk verbod op het gratis verstrekken van plastic tasjes bij aankopen per 1 januari 2016.

Actie 48. VANG - Buitenshuis

Omdat er ook veel afval buitenshuis, bijvoorbeeld op stations, scholen of kantoren ontstaat, is het programma *VANG Buitenshuis* gestart. Dit programma werkt samen met bedrijven en organisaties waar afval vrijkomt en partijen met invloed aan begin en eind van de keten (producenten en recyclers). Daarbij maakt het programma gebruik van de energie in (deel)sectoren en wordt gewerkt met concrete casus. Voorbeelden zijn de afgesloten Green Deal Afvalreductie en Recycling op Treinstations en in Treinen, de Green Deal Verduurzamen Festivals, proefprojecten afvalpreventie en -scheiding op scholen en afvalscheiding langs snelwegen.

Actie 49. Handhaving regels milieustraten

In de voortgangsrapportage 2015 is gemeld dat de motie Dik-Faber²⁰ is uitgevoerd, waarin wordt verzocht de nieuwe regels voor milieustraten strikt te handhaven en onafhankelijk onderzoek te doen naar de milieuwinst van verplichte nasortering van restafval. Vanaf 2017 wordt nagegaan of de regeling voor gemeentelijk huishoudelijk afval door gemeentelijke milieustraten goed wordt ingevoerd. Aan de hand van de gegevens van gemeenten (CBS-enquête) wordt dan nagegaan of informatie beschikbaar is over het aantal bakken die gemeenten op de milieustraten beschikbaar stellen en of dit aantal toeneemt.

Daarnaast is tijdens het AO Circulaire Economie van 17 december 2015 aan uw Kamer toegezegd in het voorjaar van 2016 in te gaan op sorteerbebedrijven in relatie tot milieustraten. Beleid gericht

¹⁹ kst. 32127, nr. 154

²⁰ kst. 30872, nr. 145

op nascheiding werkte in het verleden niet goed. Een belangrijke reden is dat van veel componenten de bruikbaarheid en restwaarde, bijvoorbeeld door vervuiling, drastisch daalde nadat ze in een gemengde stroom hadden gezeten. Ook brengt het verplicht laten afvoeren van de restfractie van milieustraten naar sorteerinstallaties hogere kosten voor gemeenten en daarmee voor de inwoners met zich mee. De vraag is hoe deze kosten zich verhouden tot de kosten van verbranding van diezelfde restfractie. Om hier inzicht in te krijgen, is onderzoek gedaan naar de kosten van nasorteren en verbranden van grof huishoudelijk restafval. Hieruit blijkt dat de tarieven om het grof huishoudelijk afval meteen te verbranden gemiddeld gezien lager zijn dan de tarieven voor het laten nasorteren van hetzelfde afval. Dit is zeker het geval wanneer er op een milieustraat goede voorscheiding plaatsvindt. Wanneer er slechts beperkte voorscheiding aanwezig is, dan is nasorteren minder duur en ligt de prijs dicht bij het gemiddelde verbrandingstarief. Uit het onderzoek van Tauw volgt dat bij milieustraten die goed presteren op het gebied van bronscheiding slechts 13% van het afval in de restbak terecht komt. Met een goed uitgeruste sorteerinstallatie is het technisch mogelijk om nog 25% tot 35% van deze 13% restafval te sorteren. Behalve het feit dat veel sorteerinstallaties dat technisch niet kunnen, is de stroom dusdanig beperkt dat het economisch niet interessant is.

Om bovenstaande redenen is het daarom raadzaam in dit verband in te zetten op bronscheiding. De nieuwe regels daarvoor zijn op 1 januari 2013 ingegaan. Deze vragen vaak om het aanpassen van contracten en herinrichten van de indeling van een milieustraat. Hier is tijd voor nodig. Toezichthouders zullen bij de milieustraten nadrukkelijker letten op het naleven van deze nieuwe regels. Ook in het kader van het Convenant Meer en Betere Recycling (MeBR) wordt de komende jaren de implementatie van de regels gemonitord. Daarnaast wordt in het hoofdstuk handhaving van het nieuwe LAP (LAP3) expliciet opgenomen dat handhaving van scheiding op milieustraten een speerpunt wordt.

2.9 Indicatoren en statistieken ontwikkelen die de transitie naar circulaire economie inzichtelijk maken.

Operationeel doel 9 omvat de acties 50-54 uit het VANG-programma. Actie 53 en 54 zijn in 2015 afgerond. Doel van het kabinet is om adequate statistieken, methoden en keurmerken te helpen ontwikkelen, die de transitie naar een circulaire economie kunnen meten en helpen versnellen.

Actie 50. CBS Monitor Materiaalstromen Plus

Met het CBS is gewerkt aan het verbreden van de *Monitor Materiaalstromen*, de huidige monitor is uitgebreid met onder andere (afval)water. Voorts is samen met het CBS gekeken naar het statistisch in beeld brengen van nieuwe thema's, bijvoorbeeld: reparatie en hergebruik van producten, dematerialisatie van goederen, en recycling, substitutie en verduurzaming van grondstoffen. Het doel van de ontwikkeling van dergelijke statistieken is beter inzicht te verschaffen in de materiaalstromen die door Nederland lopen. Hiertoe is de *Monitor Materiaalstromen Plus* opgesteld en in december 2015 aan de Kamer verstuurd³. Door het verzamelen van diverse statistische gegevens rond de circulariteit van materiaalstromen, is een kwantitatieve evaluatie van het beleid op die materiaalstromen eenvoudiger mogelijk.

Actie 51. Methoden om duurzaamheid te meten uniformeren

Het CBS werkt aan een nieuw indicatorenrapport in het kader van de *Monitor Duurzaam Nederland* dat in lijn is met de in 2015 vastgestelde *Sustainable Development Goals* van de Verenigde Naties.

Actie 52. Actualisatie vergelijkende informatievoorziening

De website www.metenvanduurzaamheid.nl is aangepast. De nieuwe website moet de verschillende gebruikers van duurzaamheidstools nog beter richting geven in hoe zij hun specifieke duurzaamheidskwestie aan kunnen pakken. Het RIVM heeft een infographic gemaakt als wegwijzer voor de website. Hierin wordt de beleidscyclus als uitgangspunt genomen voor het kiezen van tools (meetmethoden). De website is vanaf april 2016 online. Hiernaast is ook de Keurmerkenwijzer,

ontwikkeld door Milieu Centraal, online²¹. Deze moet dienen als gids voor consumenten om de betekenis van de verschillende keurmerken op producten te begrijpen.

Actie 53. Transparantie over de impact van economie op natuurlijk kapitaal

In de voortgangsrapportage 2015 is gemeld dat het programma *Van Afval Naar Grondstof* inzet op het vergroten van de transparantie via de Atlas Natuurlijk Kapitaal. Ontwikkeling van één indicator voor impact van economie op natuurlijk kapitaal ligt vooralsnog niet binnen bereik. De actie is daarmee stopgezet.

Actie 54. Informatie afvalstromen verbeteren

In de voortgangsrapportage 2015 is gemeld dat bij de ex-post evaluatie van het LAP de beschikbaarheid, kwaliteit en het gebruik van beschikbare gegevens is meegenomen en dat daarmee de actie is afgerond.

²¹ zie <https://keurmerken.milieucentraal.nl/keurmerken/>

3. Overzicht van moties en toezeggingen die met deze rapportage worden afgedaan

Toelichting

Met deze voortgangsrapportage worden de volgende moties en toezeggingen aan de Kamer afgerond. De kern van de reactie is samengevat. In de voortgangsrapportage is een uitgebreide reactie opgenomen.

Moties:

- Motie Van Tongeren (Tweede Kamer, vergaderjaar 2015-2016, 33043-51) die de regering verzoekt om te onderzoeken op welke wijze Nederland fosforterugwinning uit slachtafval en rioolwaterzuivering het meest effectief kan regelen.
- Kern van de reactie: Fosfaatterugwinning uit rioolwaterzuivering is mogelijk en wordt opgepakt door waterschappen. Fosfaatterugwinning uit slachtafval is niet kansrijk als gevolg van gezondheidsrisico's. Zie operationeel doel vijf actie 23 betreffende de fosfaatketen.
- Motie Remco Dijkstra/Agnes Mulder (Tweede Kamer, vergaderjaar 2015-2016, 33043-49) die de regering verzoekt om zo snel mogelijk een einde-afvalstatus te bepalen voor fosfaat, nutriënten, secundaire grondstoffen uit meststromen en afvalstromen, teneinde de export te bevorderen.
- Kern van de reactie: In 2018 wordt de meststoffenverordening gewijzigd, dan heeft struviet EU-breed een einde-afvalstatus. Tot die tijd kunnen nationaal rechtoordelen worden aangevraagd en bevordert Nederland export via de North Sea Resources Roundabout. Zie operationeel doel vijf actie 23 betreffende de fosfaatketen.
- Motie Agnes Mulder (Tweede Kamer, vergaderjaar 2015-2016, 33043-52) die de regering verzoekt de kwaliteit van de grondstof leidend te laten zijn en niet de herkomst en in lijn daarmee de wijziging van de nitraatrichtlijn en kunstmestverordening een belangrijk onderdeel te laten zijn van het circulaire-economiepakket.
- Kern van de reactie: De lijn om kwaliteit en niet herkomst leidend te laten zijn wordt onderstreept. Echter in sommige gevallen moet de herkomst bekend zijn om de kwaliteit te kunnen borgen. Zie operationeel doel vijf actie 23. betreffende de fosfaatketen.
- Motie Dik-Faber (Tweede Kamer, vergaderjaar 2015-2016, 34300-46) die de regering verzoekt een green deal te sluiten met kledingconcerns over de toepassing van hergebruikt textiel in nieuwe kleding.
- Kern van de reactie: Dit is opgepakt in het IMVO-convenant dat deze zomer is gesloten. Zie operationeel doel vijf actie 25 betreffende de textielketen.
- Motie Ouwehand (Tweede Kamer, vergaderjaar 2015-2016, 30872-177) die de regering gemeenten op te roepen om het oplaten van ballonnen actief te ontmoedigen.
- Kern van de reactie: Er wordt richting gemeenten ingezet op het terugdringen van het aantal ballonoplatingen. De bewustwording groeit. Zie operationeel doel vijf betreffende overige stromen.
- Motie Van Tongeren/Cegerek (Tweede Kamer, vergaderjaar 2015-2016, 21501-08-604 (was 598)) die de regering verzoekt zich in Europees verband te verzetten tegen financiële steun aan verbrandingsovens, tenzij er een evident milieuvoordeel te behalen valt.
- Kern van de reactie: Huidige inzet van de Europese Commissie is in lijn met deze motie en zet in op afvalcascadering en het voorkomen van overcapaciteit in de verbranding. Nederland houdt de ontwikkelingen in de gaten. Zie operationele doelstelling 6 aangaande financiering.
- Motie Van Veldhoven (Tweede Kamer, vergaderjaar 2011-2012, 32127-154) die de regering verzoekt in gesprekken met het bevoegd gezag en de exploitant erop aan te dringen dat zij onderzoeken met welke maatregelen, zoals bijvoorbeeld het aanbrengen van een oxidatielaag, extra methaanuitstoot kosteneffectief kan worden teruggebracht.
- Kern van de reactie: Dit is opgenomen in de wijziging van de Uitvoeringsregeling stortbesluit. Zie operationeel doel acht, actie 45.

Toezeggingen:

- De staatssecretaris zal nagaan of er ten aanzien van kassabonnetjes fiscale verplichtingen zijn en de Kamer hierover informeren. Deze toezegging is gedaan tijdens het AO Grondstoffen en Afval van 25 juni 2015.
- Kern van de reactie: Deze verplichting is er niet. Zie operationeel doel zes.
- In de volgende voortgangsrapportage VANG zal de staatssecretaris per actie ingaan op de verschillende indicatoren, zoals de betrokken partijen en de financiële instrumenten. Deze toezegging is gedaan tijdens het AO Grondstoffen en Afval van 25 juni 2015.
- Kern van de reactie: In deze voortgangsrapportage wordt per actie ingegaan op genoemde zaken.
- De staatssecretaris zal de verkenningen die verband houden met autobanden en staalslakken aan de Kamer sturen. Deze toezegging is gedaan tijdens het AO Circulaire Economie van 17 december 2015.
- Kern van de reactie: Dit gaat in de kern om goedkope Chinese banden, die hier de markt verstoren. Dumping – het onder de marktprijs op de markt brengen van producten - van Chinese banden kan door de sector worden tegengegaan, via anti-dumping wetgeving. Duurzaamheidseisen stellen aan de banden vraagt EU-brede inzet. Zie operationeel doel 5 betreffende de overige stromen.
- In de volgende voortgangsrapportage VANG zal de Kamer worden geïnformeerd over de recycling van tweewielers (scooters). Deze toezegging is gedaan tijdens het AO Grondstoffen en Afval van 25 juni 2015.
- Kern van de reactie: Alle in de Green Deal opgenomen afspraken zijn nagekomen. Inzet komende periode is gericht op het afschaffen van 'sloop in eigen beheer'. Er is dan alleen nog maar gecontroleerde sloop mogelijk. Zie operationeel doel 5 betreffende de overige stromen.
- De staatssecretaris zal de Kamer in het voorjaar van 2016 een brief sturen over sorteerbebedrijven in relatie tot milieustraten.
- Kern van de reactie: Het verplicht laten afvoeren van de restfractie van milieustraten naar sorteerinstallaties brengt kosten met zich mee, deze kosten zijn relatief hoog in verhouding tot de kosten van verbranding van diezelfde restfractie. Verder hebben we in het verleden een aantal jaren het beleid van nascheiding gehad. Dit werkte niet goed. Een belangrijke reden is dat het voor veel componenten niet goed mogelijk is om er met nascheiding nog echt iets mee te kunnen. Daarom heeft het voorkeur om vol in te zetten op bronscheiding. Dat is in 2013 van start gegaan en heeft tijd nodig. In het hoofdstuk handhaving van het nieuwe LAP (LAP3) wordt handhaving van scheiding op milieustraten een speerpunt.